

הרתה, אמונה דתית וחילוניות

תגובה למאמרו של עמוס לויתן "אמונה לאחר מות האלוהים", גליון 369, אוגוסט-ספטמבר 2017

נעלם/נאלם כאשר נרצחו מיליוני היהודים, כשאותו אלוהים עצמו, שהוא טוב ומיטיב, נתן ליהודים את הארץ הזאת וממריץ אותם לכובשה. כך מתרחשת האתיקה הדתית כשעבור האדם החילוני מבטאת הגישה הזאת עצימת עיניים מופלגת ביחס למתרחש במציאות. כלומר, יש כאן התנגשות בין שתי אתיקות שונות בתכלית זו מזו, הדתית והחילונית, שלא ניתן לגשר ביניהן. המשמעות של המצב הזה היא שאין לדעתו של לויתן על מה לסמוך כי כל החרדה מבחון של אמונה ותכנים דתיים אחרים, כלומר הרתה, נוגדת לחלוטין את החילונית ומהווה לכך סכנה ממשית לערכים של זו.

גדעון אנגלר

שעת מבחן

האמת היא שאני תמה על אבירי חופש המחשבה והביטוי החרדים כל כך מפני "הרתה". (ולצורך העניין אני מייחד דברי לאנשים בוגרים ועצמאיים ולא לתינוקות של בית רבן). הם האמונים על דמוקרטיה, ליברליזם, פלורליזם, ממה הם כל כך חוששים? הרי לצדם החשיבה הרציונלית, הלוגית, המדעית, ומעל לכל "קבלת האחר" ההומניסטית. אז להיכן היא נעלמת/נאלמת בשעת מבחן של מפגש עם "אחר מאמין", עד שהם מבקשים להשתיקו ולצנזרו בכל דרך. אינני איש מאמין, הלוואי שהייתי, אבל אני מתעקש לשמור על השקפת עולם "פתוחה", כפי שכותב אנגלר על החילונית, ולא מן השפה ולחוץ בלבד.

עמוס לויתן

מאמר צנוע ועמוק

מבט על שיחתו של רפי וייכרט עם אילן שיינפלד (עתון 77 גליון 396, אוגוסט-ספטמבר 2017 עמ' 26-28)

השיחה שקיים רפי וייכרט עם אילן שיינפלד מציגה מאמר צנוע ועמוק. המראין מופיע רק במקומות ספורים, בשאלות מדויקות ונוקבות, שמאפשרות לאילן להפליג עם זיכרונותיו ועם טיעונו ולנסח רעיונות והשגות באופן רהוט, פתוח וברור מאוד. שאלות המראיין מפנות אל שלושת הכרכים שפרסם אילן לאחרונה, והוציאם לאור בבת אחת; מעשה נדיר, ואולי תקדימי. דרכם מעלה אילן תיאור מסע אישי שהוא עובר בשנים האחרונות, כולל מבט וניתוח מצב השירה בארץ בעשורים האחרונים. מאמר בעל גוון אישי, רגיש ומרגש, שמראה את דמותו של לוחם חופש ועצמאות אישית, יוצר ולוחם שירה, מלא באהבה רבה לה, ובהערכה לקהל הקוראים.

שבתאי מגד

שנים רבות אני קורא את "מצד זה", מדורו של עמוס לויתן ב'עתון 77'. הקריאה הזאת גורמת לי לרוב הנאה רבה כי בדבריו יש תובנות מעניינות ולא שגרתיות. לכן, שום דבר אצלו לא הכין אותי לביקורתו: "אמונה לאחר מות האלוהים", שכתב על ספרו של אבי שגיאה בראשית הוא המאמין. ואמנם כאן ציפתה לי הפתעה לא צפויה של כתיבה בזלזול ובהתנשאות על החשש של החילונים מסכנת ההרתה: "בימים אלה כאשר, 'סכנת הרתה', רחמנא ליצלן, מרחפת מעל הישראליות החילונית...", והוא לא הסתפק בכך אלא הוסיף טענה שלפיה האמונה באלוהים היא "הכרעה רצונית" ואין בה כלל כפייה או הטעיה כפי "שחילונים שטחיים" (כדבריו!) טוענים. מה שלויתן אומר בעצם הוא שהרתה אינה מציגה אלא אמונה ואותה אין רוכשים בכפייה אלא ב"הכרעה רצונית" בלבד.

אבל מסתבר שההרתה אינה עניין כה תמים כפי שלויתן מציג אותה וגם האמונה הנרכשת ב"הכרעה רצונית" היא לאו דווקא אירוע אידיאלי. אכן, ההרתה היא מעשה חמור שנעשה בכפייה. שהרי מיהו מתוך אינטרס דתי מובהק דוחף אותה בכל המרץ וההתמדה וכופה את דעתו על החילונים באמצעותם של חוקים דתיים ועל ידי הכנסה של נושאים דתיים מובהקים לספרי הלימוד בבתי הספר החילוניים, שפוגעים בערכיהם וברצונם של אלה, ואת זאת הם עושים לשם הפצת האמונה הדתית. כי אנשי ההרתה מבינים היטב, שבניגוד לדבריו של לויתן, האמונה מוחדרת בחינוך ובאינדוקטרינציה מתמשכת ולא דווקא על ידי "הכרעה רצונית". אמנם יש כאלה שזו דרכם אל האמונה הדתית אבל רוב המאמינים הם אנשים שגדלו בבתים דתיים וספגו שם את אמונתם, או שעברו אינדוקטרינציה דתית בהזדמנויות שונות ובמיוחד בחינוך הדתי. בדיוק מאינדוקטרינציה של ההרתה בכל מגזרי החיים ובמיוחד בחינוך החילוני חוששים החילונים.

למרות, שכאמור, ה"הכרעה הרצונית" של האמונה הדתית מתייחסת רק למיעוט של מאמינים, זהו נושא שאותו מדגיש לויתן במיוחד. הדבר נובע מכך שהאיש שאותו רואה לויתן כדוגמה האולטימטיבית של מאמין כזה הוא ישעיהו ליבוביץ'. אכן, על דרכו לאמונה כותב לויתן: "ייתכן כי ליבוביץ' לא בטח באדם לבדו והרגיש צורך לעגן את ערכיו על מוחלט מוצק יותר". כשהמוחלט הזה אינו אלא "מוחלט טרנסצנדנטי, כלומר אלוהים לבדו". במילים אחרות, דרכו של ליבוביץ' לאמונה מורכבת משני שלבים. השלב הראשון קשור לכך שהוא לא ראה באדם משענת מוצקה בשבילו, כנראה גם לא באנושות שפיתחה אתיקה חילונית מציאותית עם מושגים נעלים כמו חופש, שוויון ודמוקרטיה שלפיהם אנו חיים. משום כך הוא בחר בטרנסצנדנטי (האלוהים הדתי) כעוגן שהוא השלב השני בדרכו. לויתן מתפעל מדרכו של ליבוביץ' עד כדי כך שהוא מסיים את ביקורתו במשפט הערצה לגביו: "וקשה לחשוב שלא צדק" (בדרך בה הלך). אבל מה, לאמיתו של דבר, המשמעות של הטרנסצנדנטי? התשובה היא שבראש וראשונה הטרנסצנדנטי הוא פנטזיה שבה פותחה אתיקה דתית שמוגבלת למציאות של ביטוי דתי בלבד, שלא כמו האתיקה החילונית הפתוחה למציאות הכללית והממשית, והבעיה היא שלא תיתכן אתיקה דתית אחרת. הסיבה לכך היא שבדת ישנה אוטוריטה עליונה שצודקת תמיד, האלוהים, ושהאדם המאמין חייב לקבל אותו כגורל בלתי נמנע. אפילו ההתרחשות הנוראה ביותר במציאות לא תשנה את הגישה של המאמין והוא לא יטיל ספק כלשהו באלוהים. כך, על פי המאמינים האלוהים כנראה